

EEN UITWEG UIT DE NIEUWE VOEDSEL CRISIS?

Saartje Boutsen

nummer 55 – juni 2011
www.mo.be

nummer 55 – juni 2011 – www.mo.be/papers
[Een uitweg uit de nieuwe voedselcrisis?]

MO*papers is een serie analyses die uitgegeven wordt door Wereldmediahuis vzw. Elke paper brengt fundamentele informatie over een tendens die de globaliserende wereld bepaalt. MO*papers worden toegankelijk en diepgaand uitgewerkt.

MO*papers worden niet in gedrukte vorm verspreid. Ze zijn gratis downloadbaar op www.mo.be. Bij het verschijnen van een nieuwe paper wordt een korte aankondiging gestuurd naar iedereen die zijn of haar e-mailadres bezorgt aan mopaper@mo.be (onderwerp: alert)

Saartje Boutsen is licentiate Politieke Wetenschappen en master 'Droit et Pratique de la Solidarité Internationale'. Zij werkt op de dienst advocacy van Vredeseilanden.

Redactieraad MO*papers: Saartje Boutsen (Vredeseilanden), Ann Cassiman (Departement Sociale en Culturele Antropologie, KU Leuven), Ludo De Brabander (Vrede), Ann De Jonghe (Wereldsolidariteit), Lieve De Meyer (eindredactie), Rudy De Meyer (11.11.11), Gie Goris (MO*), Nathalie Holvoet (Instituut voor Ontwikkelingsbeleid en -beheer Universiteit Antwerpen), Huib Huyse (HIVA KULeuven), Gijs Justaert (Wereldsolidariteit), Els Keytsman (Vluchtelingenwerk Vlaanderen), Hans Van de Water (VLIR-UOS), Didier Verbruggen (IPIS), Françoise Vermeersch (ABVV), Emiel Vervliet (hoofdredacteur MO*-papers), Koen Vlassenroot (UGent).

Informatie: mopaper@mo.be of MO*paper, Vlasfabriekstraat 11, 1060 Brussel

Suggesties: emiel.vervliet@mo.be

Wereldmediahuis is ook uitgever van het maandblad MO* en van de mondiale nieuwssite www.MO.be (i.s.m. het nieuwsagentschap IPS-Vlaanderen).

Overname van de teksten is toegestaan mits toestemming van auteur en uitgever.

[inleiding]

De voedselprijzen zijn de laatste maanden met rasse schreden gestegen en halen opnieuw hoge pieken. Begin februari 2011 maakte de Voedsel- en Landbouworganisatie van de Verenigde Naties (FAO) bekend dat de voedselprijzenindex opnieuw een record had gebroken. De index klom tot 214,7 punten. Dat is hoger dan de piek van 213,5 punten in juni 2008, toen in verschillende landen voedselrellen uitbraken. Sinds juni 2010 is de index met 32 procent gestegen. In de FAO-voedselmand waarop de index wordt berekend, zitten graangewassen, plantaardige oliën, rijst, vlees, en zuivel.

De soja- en maïsprijzen bereikten in februari 2011 hun hoogste peil in dertig maanden. De prijs van suiker was in dertig jaar nooit zo hoog. Ook de prijzen van tarwe (+58%), soja (+54%) en koffie (+41%) zijn sinds halfweg 2010 de hoogte in geschoten. In maart daalden de prijzen weer lichtjes, maar de wispelturige schommelingen zijn problematisch en blijven aanhouden. De FAO verwacht voor het komende jaar nog meer periodes van aanbodschokken, waardoor de prijzen verder zullen stijgen. En het ziet er niet naar uit dat ze even snel weer zullen dalen. De Europese Commissie waarschuwde dat de voedselprijzen de komende tien jaar hoog zullen blijven.

Wereldwijd zorgen die snel stijgende voedselprijzen dan ook voor steeds meer onrust. Vooral ontwikkelingslanden, waar de bevolking vaak 60 tot 80 procent van haar inkomen aan voedsel spendeert, komen in de problemen. Ruim zeventig landen in Azië en Afrika bevinden zich in de gevarenzone. De Wereldbank schat dat het afgelopen halfjaar 44 miljoen mensen extra (!) in extreme armoede zijn terechtgekomen door de stijgende voedselprijzen. Zij moeten overleven met minder dan 1,25 dollar per dag. Een nieuwe voedselcrisis is uitgebroken.

De revoltes die mensenlevens eisten in Noord-Afrika en het Midden-Oosten, vonden hun oorsprong in een combinatie van werkloosheid, een jarenlang democratisch deficit en hoge voedselprijzen. Zowel in Algerije als Tunesië, Egypte, Jemen, Jordanië, ... hebben de stijgende voedselprijzen mee de kiem gelegd van de volksoptstanden. Het is geen toeval dat al die landen in grote mate voedselimporteurs zijn, die het meest gevoelig zijn voor prijsschommelingen op de wereldmarkt.

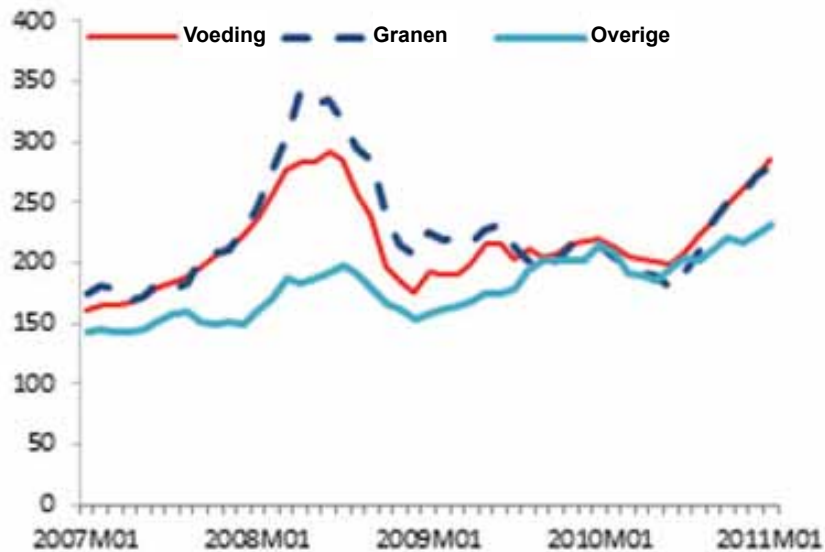
In de opmars van de voedselprijzen spelen allerlei factoren een rol – extreme weersomstandigheden, de populariteit van biobrandstoffen, de groeiende speculatie op voedselgewassen, een gestage groei van de wereldbevolking en steeds meer mensen die vlees eten, ... Vaak zijn arme stedelijke consumenten en kleine boeren in de ontwikkelingslanden hiervan de eerste slachtoffers, terwijl speculanten, de voedingsindustrie en de supermarkten er hun voordeel mee doen.

Politiek staat het onderwerp opnieuw hoog op de agenda. De Franse president Sarkozy heeft de strijd tegen prijsvolatiliteit en voedselspeculatie ook op de agenda geplaatst van de bijeenkomst van de landbouwministers van de G20 (de groep van de grootste economieën ter wereld) op 22-23 juni 2011 in Parijs. Frankrijk heeft alvast aangekondigd dat er grote hoop is op een goed akkoord en dat het resultaat niet mag ontgoochelen – de geschiedenis mag zichzelf immers niet herhalen. Maar ook op eerdere bijeenkomsten van de G8 (de groep van acht vooraanstaande industrielanden) en tijdens de Wereldvoedseltop van 2008 en 2009 werden al maatregelen aangekondigd en beloftes gedaan. En toch is er vandaag, amper twee jaar later, opnieuw sprake van een voedselcrisis. Zijn er dan onvoldoende lessen getrokken uit de vorige crisis? Zijn de

beloftes enkel woorden zonder daden gebleven? Hebben we andere maatregelen nodig om zulke crisissen te overwinnen en te voorkomen?

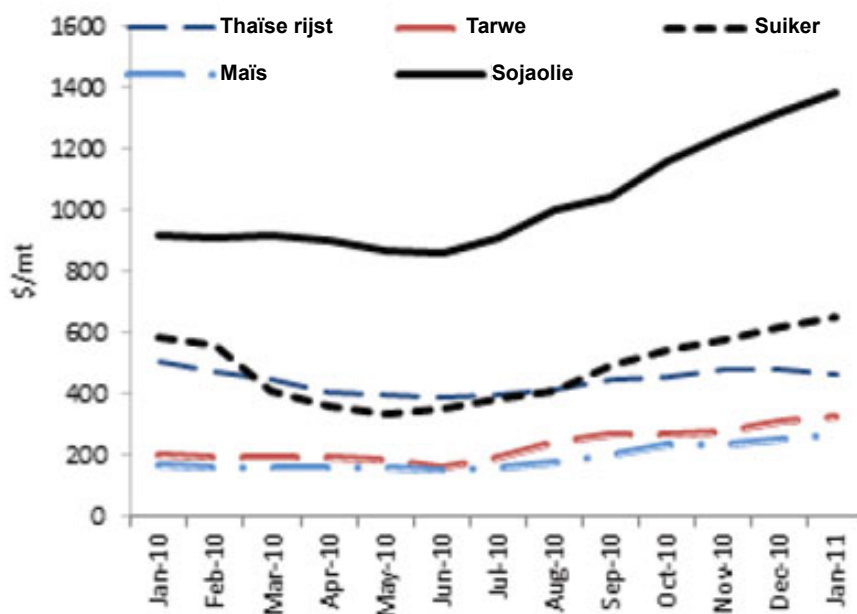
Om het wereldwijde voedselprobleem op te lossen, is een resolute ommezwaai nodig van het huidige landbouwmodel naar een duurzamere, agro-ecologische landbouw. Daarvoor moeten de privéactoren hun activiteiten verduurzamen en moeten overheden via de nodige investeringen en via regulering deze transitie mogelijk maken.

Figuur 1 Voedselprijzenindex van de Wereldbank

Bron: World Bank Development Prospects Group

Figuur 2 Wereldprijzen van enkele belangrijke voedselproducten

Bron: World Bank Development Prospects Group

HOE KOMT HET DAT DE WERELDPRIJZEN ZO HOOG EN WISPELTURIG ZIJN?

Extreme weersomstandigheden en klimaatverandering

Meer nog dan tijdens de voedselcrisis in 2008 stijgen de prijzen gestaag, omdat de oogsten in de war worden gestuurd door extreme weersomstandigheden. In Zuid-Amerika kregen Argentinië en Brazilië vorig jaar af te rekenen met droogtes, waardoor de maïsproductie kromp. Droogtes en bosbranden teisterden ook Rusland en Oekraïne. Rusland kondigde zelfs, net als Egypte, een exportstop af voor een aantal gewassen omwille van de abnormale weersomstandigheden. Rusland en Egypte zijn traditioneel grote graanexporteurs. Ook de droogtes in de Zwartezeeregio jagen de graanprijzen de hoogte in.

In het noorden van China is sinds oktober 2010 nauwelijks regen gevallen, wat de tarweoogst in gevaar brengt. De Chinese regering trok in januari 2011 al 15 miljard dollar uit om de landbouw te ondersteunen en deed daar in maart nog eens 2 miljard bovenop.

In Australië zette het klimaatfenomeen La Niña grote landbouwgebieden blank en bedreigen overstromingen en orkanen de tarweoogst. La Niña zou later dit jaar ook oogsten in de VS kunnen bedreigen en dat is slecht nieuws voor de tarwe-, soja- en maïsproductie. Ook Maleisië en Pakistan kregen te kampen met zware overstromingen. Maleisië is een belangrijke exporteur van bijvoorbeeld palmolie en Pakistan van onder andere rijst. Ook in Canada en Europa ten slotte bleven de opbrengsten onder de verwachtingen door het natte weer.

Overall ter wereld volgen overstromingen en droogtes elkaar in een almaar sneller tempo op. En de voorbije jaren is duidelijk geworden dat de landbouw niet overal ter wereld opgewassen is tegen dergelijke grote wijzigingen in de weersomstandigheden.

De klimaatverandering speelt hierin wellicht een belangrijke rol. Het *International Food Policy Research Institute* (IFPRI) heeft de impact van de klimaatverandering op de belangrijkste graangewassen onderzocht. Uit dat onderzoek blijkt dat de oogsten voor bijna alle soorten granen in 2050 lager zullen liggen dan in 2000, soms zelfs veel lager. De helft van de voorspellingen toont een afname van de oogst met 9 tot 18 procent tegen 2050. Het meest kwetsbare gewas is tarwe, met het hoogste voorspelde verlies in de ontwikkelingslanden. Nochtans is er net een productiestijging nodig om de groeiende wereldbevolking te kunnen voeden.

Bevolkingsgroei

Volgens de voorspellingen zal de vraag naar voedsel sneller toenemen dan het aanbod. De wereldbevolking groeit gestaag. Halverwege 2011 zullen we de kaap van de 7 miljard mensen bereiken en volgens prognoses van de Verenigde Naties zijn we in 2050 met 9 miljard mensen op deze planeet. Als we onze huidige manier van leven, consumeren, produceren, water en energie gebruiken, ... gewoon voortzetten, hebben we tegen het jaar 2050 twee planeten nodig om alle grondstoffen daarvoor aan te leveren. Het voedselvraagstuk is een van de belangrijkste aspecten van deze wereldwijde problematiek. Over 25 tot 50 jaar zal de vraag naar voedsel wereldwijd verdubbelen. Om alle hongerige magen te voeden, moet de voedselproductie daarom met 70 procent toenemen. Sommige economen voorspellen dat maïs in 2050 de helft duurder zal zijn dan vandaag. Bovendien zal er steeds minder ruimte voor landbouwgrond zijn. Een land als Oeganda telt bijvoorbeeld vandaag 33 miljoen inwoners, maar met een bevolkingsgroei van 3,2 procent zou het tegen 2050 130 miljoen mensen tellen. Dit betekent dat ook de voedselproductie er met 70 tot 100 procent zal moeten stijgen, maar de hoeveelheid grond die beschikbaar is voor de landbouw, neemt niet toe of neemt zelfs af als gevolg van de uitputting van de bodem en de klimaatverandering.

Er moet dus meer geproduceerd worden op minder land. Dat kan enerzijds door de verliezen te beperken en bijvoorbeeld betere opslagmogelijkheden te voorzien en anderzijds door de voedingswaarde van de landbouwproducten te verhogen. Maar er moet vooral worden gewerkt aan een ander type landbouw, die tegelijk duurzamer en productiever is. Globaal wordt hier voorlopig nog veel te weinig op ingezet.

Populariteit van biobrandstoffen

Door de aanhoudende stijging van de olieprijsen stijgt ook de wereldwijde vraag naar biobrandstoffen. Die biobrandstoffen worden ook nog vaak beschouwd als een oplossing voor de klimaatverandering op aarde. Zo bestudeert de Europese Unie momenteel verschillende mogelijkheden om haar CO₂-uitstoot terug te dringen. Een daarvan is het gebruik van 10 procent hernieuwbare energie in de transportsector. Maar die piste is omstreden. Een studie van het *Centre Tricontinental* (CETRI) in Louvain-la-Neuve berekende dat de helft van de biobrandstof die in Europa wordt gebruikt, moet worden geïmporteerd van buiten de EU om deze doelstelling te bereiken. De productie ervan vergt immers enorme oppervlaktes land, want voor een volle tank van een zwaardere wagen heb je al snel 250 kilogram graan nodig – dat is ook voldoende om een persoon gedurende een heel jaar te voeden. En dat zorgt ervoor dat steeds meer landbouwgrond wereldwijd – ook in de ontwikkelingslanden, waar privé-investeerders economisch potentieel zien – gebruikt wordt voor de teelt van biobrandstoffen en dat oogsten die kunnen dienen als voedsel nu worden gebruikt als

brandstof. In Kenia bijvoorbeeld wil *Kenya Jathropha Energy*, een filiaal van het Italiaanse *Nuove Iniziative Industriali*, 50.000 hectaren jathropha, een veelbelovende biobrandstof, ontwikkelen. Maar de plaatselijke gemeenschappen werden niet betrokken bij het project en lopen nu het risico te moeten verhuizen, zonder enige schadevergoeding. Doordat hele bosgebieden waarin ze hun voedsel teelden moeten sneuvelen, zijn ze rechtstreeks bedreigd in hun voedselvoorziening.

Op die manier verdwijnen gewassen die als voedsel zouden kunnen dienen in de tanks van auto's. In Amerika wordt al 38 procent van de maïs gebruikt voor de productie van bio-ethanol. Ook suiker, palmolie en sojaolie zijn steeds meer in trek bij energiebedrijven. Dat leidt tot een opwaartse druk op de prijzen.

Wetenschappers, belangengroepen en bedrijven zijn het absoluut niet eens over de rol die biobrandstoffen spelen bij de stijging van de voedselprijzen – sommigen spreken over slechts 3 procent, anderen zeggen dat 30 of zelfs tot 66 procent van de prijsstijgingen van voedsel te verklaren is door de opmars van de biobrandstoffen. In elk geval staat vast dat de productie van biobrandstoffen een belangrijke invloed heeft op de stijgingen van de voedselprijzen.

Groeiende speculatie op voedselgewassen

Ook paniek en financiële speculatie op voedingsproducten spelen een belangrijke rol en werken een grotere volatiliteit van de prijzen in de hand. Niet dat alle speculatie verstoring werkt, het verhandelen van landbouwgrondstoffen is een logisch marktgegeven. Er bestaan van oudsher derivatencontracten waarmee boeren en de voedselverwerkende industrie konden inspelen op onzekerheden in de productie van gewassen (zoals onvoorziene weersomstandigheden). Een toekomstig contract geeft de eindgebruikers de mogelijkheid om gewassen op een later tijdstip te kopen voor een gegarandeerde prijs. Maar die contracten kunnen ook gekocht en verkocht worden door bankiers of speculanten, die weinig betrokken zijn bij het daadwerkelijk verhandelde voedsel en die speculeren op die prijzen om winst te kunnen maken.

Mede door de financiële crisis van enkele jaren geleden hebben speculanten massaal de weg naar de grondstoffenmarkten gevonden. De financiële markten, die traditioneel handelen in vastgoed of aandelen, richtten de blik toen ook op de handel in landbouwproducten. Op die grondstoffenmarkten vielen nog hogere rendementen te rapen. Voedselgrondstoffen zijn aantrekkelijk om een beleggingsportefeuille te diversifiëren en in te dekken tegen inflatie. Speculanten – zoals grote investeerders, zakenbanken, hedgefondsen en pensioenbeheerders – vinden ondertussen vlot hun weg in de handel in soja, maïs en graan en zijn heel actief op agrarische termijnbeurzen als Chicago (CME), Londen en Parijs (Liffe).

Er zijn 'actieve' beleggers, die risico's niet uit de weg gaan en mogelijk de prijzen kortstondig beïnvloeden. Zo hadden beheerders van hedgefondsen in september 2010 een recordaantal 'koopposities' in maïs, wat de prijs kunstmatig deed stijgen. Maar uit cijfers van de Amerikaanse toezichthouder op de grondstoffenhandel bleken diezelfde partijen drie maanden later – gelukkig voor de voedselprijzen – weer actief in ruwe olie. Daarnaast zijn er tal van 'elektronische traders' die ofwel de trend volgen of met computerprogramma's massaal en aan een hoge frequentie orders op ruwe olie, gas, metaal en landbouwgrondstoffen loslaten, in de hoop daarmee winst te boeken. Alleen al door hun versterkend effect op de prijsvorming zorgen zij voor extreem grote schommelingen van de landbouwgrondstoffen. Tot slot zijn er 'passieve' beleggers,

grote en kleine partijen die beleggen in mandjes van grondstoffen – zogeheten indexen – om te profiteren van prijsevoluties op de markt. Alleen al in dit segment is het investeringsvolume de laatste zeven jaar gestegen van amper 15 miljard dollar tot circa 260 miljard dollar.

Beleggers gebruiken ook afgeleide producten met voedingscontracten als onderliggende waarde om winst te maken, ook als ze helemaal niet geïnteresseerd zijn in de aankoop van de voedingsstoffen. Dat is gemakkelijker geworden sinds de markt in afgeleide producten in 1999 is gedereguleerd. Daardoor is een omgeving gecreëerd die speculatie mogelijk maakt. Olivier De Schutter, die bij de VN speciaal rapporteur is voor het Recht op Voedsel, pleit ervoor om opnieuw de regeling van vóór 1999 in te voeren om de markt in die mate te reguleren dat er nog normale handel mogelijk is, maar geen onbegrensde speculatie die leidt tot grotere prijswispelturigheid. Nu kunnen de prijzen in slechts enkele uren immers tot 10 procent stijgen of dalen of kan bijvoorbeeld de prijs van tarwe op één dag schommelen van 27 tot 45 euro.

Ook landbouwgrond zelf is het voorwerp van speculatie geworden. Wereldwijd bestaat er momenteel een trend tot het grootschalige opkopen van landbouwgrond. Volgens de Wereldbank werd begin 2010 naar schatting 50 miljoen hectare landbouwgrond verkocht aan beleggers. 70 procent van die grond werd gekocht in Afrika. Als Afrikaanse landbouwgrond in handen valt van buitenlandse investeerders, is de kans heel reëel dat dit Afrika belet om zijn eigen onafhankelijke landbouw te ontwikkelen.

Het gevolg van al die speculatie is dat de prijzen hoe langer hoe minder de onderliggende waarde van de grondstof weerspiegelen. Handelaars en overheden komen nu bij de minste zenuwachtigheid van de markt in actie, wat leidt tot prijsbubbels.

De prijzen van onder andere rijst en vlees, die nog grotendeels bepaald worden door lokale markten, zijn wel nog vrij stabiel. De grootste schommelingen zien we in de prijzen van soja, maïs en graan. Dat zijn ook de grondstoffen die het drukst verhandeld worden op de termijn- en grondstoffenmarkten.

Tijdens de komende G20-besprekingen wil Frankrijk een akkoord bereiken over een betere regulering van de financiële markten. Samen met een transparanter datasysteem over de landbouwmarkten en meer openbare en privé-investeringen in de landbouwsector zou dit prijsspeculatie en prijsvolatiliteit moeten tegengaan.

Stijgende vleesconsumptie in groei landen

Ondertussen wordt de bevolking van groei landen als China en Brazilië ook rijker, waardoor ze meer voeding gaat consumeren en ook meer proteïnerijk voedsel als zuivel en vlees. China is nu al veruit de grootste consument van de eiwitrijke sojabonen, die bijna integraal bestemd zijn voor de productie van diervoer. China koopt meer dan de helft van de wereldwijde export van soja om aan zijn vraag te voldoen. Als de vleesconsumptie aan dit tempo blijft stijgen, zal tegen 2050 de helft van de wereldwijde graanproductie nodig zijn voor de productie van diervoer.

Nu al is een groot deel van de soja- en graanteelt in Brazilië en Argentinië bestemd voor de veeteelt. In principe is het voedselaanbod ruim voldoende om in 2050 de verwachte 9 miljard monden te voeden, maar als iedereen in de nieuwe groei landen tegen die tijd 50 kilo vlees per jaar eet, zoals wij in het Westen nu doen, wordt de situatie onhoudbaar.

Naar aanleiding van de nieuwe voedselcrisis kondigde de Chinese premier Wen Jiabao aan dat China een beroep zal doen op zijn graanreserves en op invoer om de prijzen te stabiliseren. Als China aanzienlijk meer graan moet importeren, zouden de prijzen op de wereldmarkten nog verder de hoogte in gestuwd worden.

De enige structurele oplossing lijkt voorlopig dat we met zijn allen minder vlees gaan eten. Dat geldt in de eerste plaats voor de landen waar het vleesverbruik nu al hoog ligt, maar het wordt ook belangrijk voor de opkomende economieën.

Afhankelijkheid van geïmporteerd voedsel

Om de eigen bevolking te beschermen tegen hoge voedselprijzen nemen overheden ook hun toevlucht tot exportbeperkingen. Dat bleek al tijdens de voedselcrisis van 2008. Na de zware bosbranden van afgelopen zomer voerde Rusland een volledig verbod in op de uitvoer van tarwe. India overweegt om de export van suiker dit jaar te beperken. Naast Brazilië is India de grootste producent van suikerriet ter wereld en de suikermarkt is in grote mate afhankelijk van die twee landen. De huidige suikerprijzen zijn de hoogste in dertig jaar tijd. Als India dit jaar geen suiker uitvoert, zal dat volgens berekeningen van de Britse zakenkrant Financial Times grote gevolgen hebben voor de suikerprijs. Die zou dan niet zoals verwacht met 10 tot 15 procent stijgen, maar wel met 50 tot 100 procent.

Beperkingen op de export van voedselgewassen als tarwe of rijst hebben grote gevolgen voor ontwikkelingslanden die afhankelijk zijn van de invoer. Tarwe en rijst vormen het basisbestanddeel van het dagelijkse dieet in veel ontwikkelingslanden. De armste gezinnen spenderen daar tot drie vierde van hun budget aan voedsel, waardoor de minste stijging van de voedselprijzen meteen tot hongersnood leidt. Dankzij de succesvolle teelten van rijst in Azië en graan in Afrika en doordat de overheid een aantal voedselvoorraden heeft aangelegd, was er in april 2011 nog een wezenlijk verschil met de crisis van 2008. Toen moesten de armste landen uit beide regio's door de grote voedseltekorten dure grondstoffen blijven kopen op de wereldmarkt.

Vandaag zijn landen als Malawi en Zambia veel meer zelfvoorzienend en dus minder afhankelijk van dure import. Mozambique, Tunesië en Algerije behoren tot de grootste netto-importeurs van graan. Niet toevallig zijn net in die landen zware rellen uitgebroken door de gestegen voedselprijzen. Het valt niet uit te sluiten dat er nog landen zullen volgen. Net als in het recordjaar 2008 zal de waarde van de wereldwijde voedselimport dit jaar hoger liggen dan 1 miljard dollar.

Afhankelijkheid van olieprijs

Ook de prijs van ruwe olie heeft een toenemende impact op de voedselprijzen. Om te voldoen aan de stijgende vraag, maar ook om te kunnen blijven overleven, gaan landbouwbedrijven steeds verder moderniseren. Meer dan ooit is landbouw een zaak van agro-industriële bedrijven, die intensief gebruik maken van meststoffen, tractoren, landbouwmachines en transport. Het hoge oliegebruik van deze sector vertaalt zich bij hoge olieprijs ook onverbidlijk in hogere prijzen voor de basisgrondstoffen.

WIE WINT, WIE VERLIEST?

Stedelijke bevolking

De hogere voedselprijzen treffen in de eerste plaats de arme stedelijke bevolking in de ontwikkelingslanden. Eén miljard mensen woont vandaag in sloppenwijken. Zij zijn van het platteland naar de stad getrokken omdat ze niets meer konden verdienen met de landbouw. De landbouwvoorzieningen werden immers niet meer uitgebouwd, evenmin als de lokale markten en economieën en als gevolg van de liberalisering kregen ze hun producten nog moeilijker verkocht, omdat ze niet konden concurreren met de goedkope import uit westerse landen. Daarom zochten ze hun toevlucht in de stad, maar daar kwamen ze terecht in de sloppenwijken, waar ze zich voeden met dezelfde dumpingproducten – goedkope import – die de ondergang van hun markt betekenden. De voorbije dertig jaar hebben regeringen er alles aan gedaan om het voedsel zo goedkoop mogelijk te houden voor hun straatarme bevolking, maar prijsstijgingen zijn onvermijdelijk. Niet enkel de allerarmsten in de steden worden getroffen, ook een groeiend deel van de middenklasse ontsnapt niet aan de moeilijkheden die met de prijsstijgingen gepaard gaan. Het toenemend ongenoegen in de steden vormt vaak de aanleiding van onrust en voedselrellen.

Kleine boeren

Er zijn boeren die goede zaken kunnen doen door de hogere prijzen, maar dat is zeker niet vanzelfsprekend. In Indonesië bijvoorbeeld konden de cacaoboeren profiteren van de hogere prijs (de vraag naar cacao op de wereldmarkt is dan ook heel hoog en het aanbod beperkt), maar voor bijvoorbeeld rijstboeren is dat veel minder het geval, omdat de extra inkomsten vooral bij de tussenhandelaren blijven hangen. En boeren blijven ook nog altijd netto consumenten van voedsel, dus als ze geen extra inkomsten uit hun producten kunnen halen, komen ook bij hen de prijsstijgingen hard aan. Wanneer de prijzen hoger liggen, moeten ook zij een groter deel van hun inkomen aan voedsel besteden. Zo is het inkomen van de Indonesische rijstboer niet toegenomen, maar de prijs van bijvoorbeeld rode pepers – belangrijk in de keuken van de Indonesiërs – is met meer dan 100 procent gestegen. Vrouwen en kinderen hebben vaak het ergst te lijden, omdat de mannen in veel gezinnen nog altijd voorrang krijgen.

Veel mensen in de ontwikkelingslanden leven van de landbouw. Kleinschalige boeren zijn vaak de zwakste schakel in de productieketen en kunnen het minst profiteren van de prijsstijgingen. Ze zijn arm en spenderen een groot deel van hun inkomen aan voedsel. Hogere of onvoorspelbare prijzen vormen voor hen dan ook een groot risico voor hun voedselzekerheid. Het budget voor andere basisbehoeften als gezondheidszorg en onderwijs komt dan vaak in het gedrang en ze dreigen hun essentiële bezittingen als vee of grond te moeten verkopen of ze moeten geld lenen dat ze niet kunnen terugbetalen. Ze bezitten weinig of geen grond, hebben een beperkte toegang tot water en essentiële grondstoffen zoals mest. Ze bezitten onvoldoende opslagruimte en ze hebben niet de mogelijkheid om hun reservevoorraden pas te verkopen wanneer de marktprijs goed is. Door de ongelijke machtsverhoudingen hebben ze het ook moeilijk om te onderhandelen over een eerlijke prijs, terwijl ze zelf steeds meer moeten betalen voor brandstof of meststoffen.

Speculanten, voedingsindustrie en supermarkten

De effecten van de voedselcrisis bij ons zijn minder groot. Onze koopkracht blijft voorlopig wel behouden en voor de Belgen valt de factuur nog mee. De krant *De Tijd* berekende dat de stijgende voedselprijzen een doorsnee Belgisch gezin dit jaar 50 à 70 euro extra zullen kosten. De impact op de winkelprijzen is niet dramatisch, omdat de grondstoffen maar een klein deel van de verkoopprijs vertegenwoordigen. Onze koopkracht is bovendien vrij hoog en we kunnen wel tegen een stootje.

Maar ook boeren in het Noorden klagen dat ze te weinig kunnen meeprofiteren van de stijgende voedselprijzen in de winkel en dat het, naast de speculanten, vooral de tussenhandelaren en winkelbedrijven zijn die met de winsten gaan lopen.

Volgens het jaarverslag 2010 van het Prijzenobservatorium worden de voedselprijzen in ons land kunstmatig hoog gehouden. Als de grondstoffen prijzen stijgen, wordt de prijsstijging voor producten als chocolade, koffie en melk doorgerekend aan de consument. Maar als ze dalen, worden de prijzen niet meer aangepast. Er zijn dus aanwijzingen dat bij dalende grondstoffen prijzen zowel de voedingsindustrie als de detailhandel hun brutomarge vergroten.

Voor de supermarkten wereldwijd hebben vandaag een steeds groter deel van de markt in handen. Door de globalisering is er een grote concentratiebeweging op gang gekomen. Warenhuizen komen steeds meer in handen van enkele grote ketens. Die ketens groeperen zich op hun beurt nog eens in grote aankoopcentrales. De toenemende concentratie van supermarkten werkt ver door in de keten. Zij kunnen meer en meer bepalen wie, wat, waar en voor welke prijs koopt, in de juiste kwaliteit, in grote hoeveelheden en het hele jaar door. Uit onderzoek van SOMO (Stichting Onderzoek Multinationale Ondernemingen) blijkt dat 80 procent van de verse groenten en fruit in Nederland verkocht wordt via supermarkten, waarvan de vijf grootste meer dan 50 procent van de markt in handen hebben. Hun onderhandelingspositie om producten aan te kopen tegen de goedkoopst mogelijke prijs is bijgevolg zeer sterk en de boeren staan zwak. In België klaagden de melkboeren vorig jaar dat de supermarkten hun een te lage prijs bieden in vergelijking met de prijs die de consument betaalt.

Ook in de ontwikkelingslanden schieten supermarktfilialen als paddenstoelen uit de grond en gaan kapitaalachtige buitenlandse multinationale supermarktketens vaak de markt domineren. Dit bedreigt de afzetmarkt voor lokale producenten die niet kunnen voldoen aan de nieuwe, hoge kwaliteitseisen.

EEN UITWEG UIT DE VOEDSELKRISIS?

Na de voedselcrisis van 2008 riep de G8 de landbouwministers op om concrete voorstellen uit te werken. De FAO organiseerde een Wereldvoedseltop in juni 2009, waarop meer investeringen en meer beleidsdaden werden beloofd. Het Wereldvoedselprogramma (WFP) zag zijn uitgaven stijgen, 80 miljoen extra mensen kregen steun via het WFP. Er werd een hervorming van het Internationaal Comité voor Voedselzekerheid ingezet, om dit orgaan meer zeggenschap en beleidskracht te geven. De EU gaf de landbouwsector een meer centrale plaats in haar ontwikkelingsbeleid en investeerde 2,7 miljard extra in de sector. Van de 'EU Food Facility' van 1 miljard euro, die na de voedselcrisis in het leven werd geroepen, is al 85 procent verdeeld (maar nauwelijks iets daarvan is rechtstreeks naar boerenorganisaties gegaan). Vorig jaar beloofde de G20 om 22 miljard dollar te investeren in het verbeteren van de wereldwijde voedselzekerheid. Maar al die beloofde extra investeringen en beleidsmaatregelen hebben toch de huidige voedselcrisis niet kunnen voorkomen.

Begin dit jaar stelden de Wereldbank en de G20 dan ook een reeks maatregelen voor om voedselcrisisen resoluut aan te pakken. De maatregelen gaan van het verbeteren van de informatie over de graanvoorraden en het streven naar betere weersvoorspellingen over het versterken van de sociale vangnetten voor de armen tot kleine boeren laten genieten van openbare aanbestedingen van humanitaire aankopers, zoals het Wereldvoedselprogramma.

Er is ook kritiek op die maatregelen. Zo wordt erop gewezen dat ze misschien wel de gevolgen van hoge voedselprijzen kunnen verzachten, maar dat ze niet kunnen verhinderen dat schokken regelmatig terugkeren of de structurele problemen in het wereldvoedselsysteem aanpakken. Speciaal VN-rapporteur voor het Recht op Voedsel, Olivier De Schutter, benadrukt dat honger een politieke kwestie is en niet louter een technisch probleem.

Zo is het volgens De Schutter belangrijk dat de G20 (maar uiteraard ook de EU, de VS, de Wereldbank, de WTO, ...) steun zou bieden aan landen om zelf in hun voedsel te voorzien. Want door een gebrek aan investeringen in een landbouw die de lokale gemeenschappen voedt, zijn arme landen afhankelijk van import en kwetsbaar voor internationale prijsschokken en koersschommelingen. Ontwikkelingslanden moeten daarom het recht krijgen om hun boeren te steunen en ze te beschermen tegen goedkope import van buitenlandse producenten als er voldoende binnenlands aanbod is.

Overheden moeten ook de aanleg van voedselvoorraden stimuleren. Die voedselreserves hoeven niet enkel te dienen voor humanitaire hulp in rampgevoelige regio's, maar kunnen er ook voor zorgen dat producenten een grotere marktmacht en een stabiel inkomen krijgen (omdat ze niet alles meteen na de oogst hoeven te verkopen wanneer het aanbod het hoogst en de prijs dus het laagst is). Stocks zijn ook een goede manier om speculatie tegen te gaan en dus ook de consument een stabielere prijs te garanderen. Gelukkig zijn de graanvoorraden vandaag een stuk groter dan in de zomer van 2008. Toen bedroegen de voorraden in verhouding tot de productie 17,4 procent. Dat percentage was vóór de periode van juli 2009 tot juni 2010 opgeklommen tot 22,7 procent. Maar volgens de OESO, de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling, hebben landbouwmarkten nog meer behoefte aan betrouwbare en direct

beschikbare gegevens, omdat de informatie over de wereldwijde graanvoorraden momenteel vrij gebrekkig is.

Zoals gezegd speelt de speculatie op de voedselgrondstoffen een belangrijke rol in de voedselcrisis. Sinds 2000 is de markt van grondstoffenderivaten massaal gedereguleerd, maar nieuwe regelgeving om buitensporige speculatie te vermijden, is dringend nodig. De ngo's roepen op tot verschillende maatregelen om te voorkomen dat financiële speculatie een negatieve impact heeft op de voedselprijzen, zoals een verbod op speculatieve financiële instrumenten in voedingsgrondstoffen en het invoeren van een belasting die speculatieve financiële operaties afremt. Ook een goede Europese regelgeving kan soelaas bieden. Europees Commissaris van Interne Markt Barnier stelde al dat voedsel speculatie schandelijk is en dat strenge regels absoluut noodzakelijk zijn om nieuwe voedselcrisisen in de toekomst te voorkomen. De Franse president Sarkozy vraagt de andere leden van de G8 en G20 om samen op te treden tegen speculatie op de landbouwmarkten. De sterke lobby van multinationals en financiële bedrijven blijft echter pleiten voor zo weinig mogelijk regelgeving en ontkent vaak zelfs dat speculatie een rol speelt.

Ook de toegang tot grond moet beter worden beschermd. Vooral in zwart-Afrika kopen buitenlandse investeerders of nationale overheden grote stukken landbouwgrond op. Er wordt beweerd dat die investeringen de landbouwproductie opdrijven, maar vaak komen ze alleen buitenlandse markten en de buitenlandse voedselzekerheid ten goede en brengen ze zelfs de toekomstige voedselvoorziening voor de lokale bevolking in het gedrang. Op internationaal vlak zijn er momenteel twee processen gaande die proberen bij te dragen aan een meer structurele oplossing. De FAO werkt aan Vrijwillige Richtlijnen voor het verantwoord beheer van grond en andere natuurlijke rijkdommen en op initiatief van onder andere de Wereldbank zijn een aantal Principes voor Verantwoorde Landbouwinvesteringen uitgewerkt, de zogenaamde RAI-principes. Het valt nog af te wachten of beide initiatieven kunnen rekenen op een voldoende groot engagement van de internationale gemeenschap en van de investeerders zelf.

Inzetten op een agro-ecologische landbouw

Last but not least is het belangrijk dat de extra middelen en investeringen die nodig zijn voor landbouwontwikkeling niet enkel worden ingezet op het landbouwmodel van de 'groene revolutie', dat met verbeterde gewassen, mechanisatie en veel kunstmest en pesticiden de productie wil verhogen. In veel landen wordt immers wel genoeg voedsel geproduceerd, maar is het grote probleem dat daar mensen door gebrek aan inkomen geen toegang toe hebben. En voor zaden, machines, meststoffen en pesticiden heb je ook geld nodig – iets wat veel arme boeren in ontwikkelingslanden niet bezitten. Pogingen van regeringen en grote donoren zoals AGRA (*Alliance for a Green Revolution in Africa*) om kunstmest en hybride zaden te subsidiëren, zorgen voor een snelle toename van de opbrengst, maar zijn op lange termijn niet duurzaam. Zo werkt het groenerevolutiemodel onder andere monoculturen in de hand. De opbrengst van een paar gewassen – vooral rijst, maïs en tarwe – wordt opgedreven ten koste van andere gewassen die vroeger op hetzelfde veld werden gekweekt. In Indonesië bijvoorbeeld is de rijstproductie wel spectaculair gestegen, maar is ook de ondervoeding sterk toegenomen, omdat allerlei groenten en vruchten die vroeger in rijstvelden werden gekweekt, nu verdwenen zijn.

Een andere, duurzamere visie op landbouw en voedselproductie wereldwijd kan op lange termijn betere oplossingen bieden. Overheden en bedrijven over de hele wereld zouden een duidelijke keuze moeten maken voor duurzame, agro-ecologische landbouwmethodes. De agro-ecologie of ecolandbouw maakt gebruik van ecologische principes om landbouwecosystemen op te zetten waarbij geen pesticiden, kunstmest, machines of hybride zaden nodig zijn. Middelen als kunstmest worden vervangen door de kennis van het combineren van planten, bomen en dieren om zo de productiviteit te verhogen.

Wetenschappers wereldwijd toonden hebben al aangetoond dat de voedselproductie via agro-ecologie even hoog en zelfs hoger kan liggen en bovendien milieu- en hongerproblemen kan aanpakken. Want een agro-ecologisch landbouwsysteem is beter bestand tegen klimaatverandering en ook kleinere, armere boeren kunnen op de kar springen. De agro-ecologie vereist immers weinig dure grondstoffen, waardoor de voedselproductie in handen kan komen van de mensen die dat voedsel het meest nodig hebben. En ze brengt een divers gamma aan producten voort, waardoor ook de ondervoeding wordt aangepakt.

In Tanzania zijn boeren er bijvoorbeeld in geslaagd om 350.000 hectare gedegradeerde grond opnieuw in gebruik te nemen en de maïsopbrengst te verhogen door bomen aan te planten die stikstof in de bodem brengen. In Kenia beschermen maïsboeren hun gewassen door er desmonium tussen te zaaien, een plant die schadelijke insecten afstoot. Ze hebben ook olifantengras gezaaid, dat insecten van het gewas weglukt. Dergelijke technieken zouden op grotere schaal moeten worden toegepast en zouden de armste boeren ten goede moeten komen. In Ethiopië zijn kleine boeren erin geslaagd het Humbo-plateau te herstellen en hun productiviteit op te voeren. Ze hebben nieuwe regels opgesteld voor het duurzaam gebruik van bosgebied en energiezuinige kachels in gebruik genomen. Dankzij vorming is de plaatselijke bevolking erin geslaagd de veestapel te diversifiëren.

Uit onderzoek blijkt dat bij 44 projecten in twintig landen in zwart-Afrika de opbrengst dankzij deze technieken binnen drie tot tien jaar tijd met 214 procent gestegen was, veel meer dan ooit is bereikt met genetisch gewijzigde gewassen. Andere recente wetenschappelijke experimenten hebben aangetoond dat kleine boeren in 57 landen die agro-ecologische technieken gebruikten, hun opbrengst gemiddeld met 80 procent zagen stijgen. In Afrika bedroeg de gemiddelde stijging 116 procent. De Nederlandse landbouwdeskundige Jan Douwe Van der Ploeg bestudeert de rentabiliteit van kleinschalige landbouw en van nieuwe agro-ecologische concepten en stelt vast dat die in alle bestudeerde omstandigheden productiever zijn dan grootschalige bedrijven. Er is inmiddels voldoende wetenschappelijk bewijs dat agro-ecologische methodes in regio's waar honger heerst tot hogere opbrengsten leiden dan het louter opdrijven van het gebruik van chemische meststoffen.

Oplossingen voor de voedselproblematiek hoeven dus niet uitsluitend van nieuwe technologieën te komen. En daarom zijn agro-ecologische landbouwmethodes zeer geschikt voor kleine boeren in arme landen. De agro-ecologie biedt oplossingen voor hen, maar nu moet het beleid er ook duidelijk voor kiezen om die technieken op grote schaal toe te passen.

Volgens Olivier De Schutter is een snelle overstap naar de ecolandbouw de enige manier om iets te doen tegen honger en klimaatverandering. Maar de hamvraag is waarom al die inzichten nog niet of zo traag worden toegepast.

De hedendaagse dominante kijk in de landbouw is nog altijd een industriële benadering waarbij het maximaliseren van efficiëntie en opbrengst centraal staan. Dit systeem is echter heel sterk afhankelijk van goedkope fossiele brandstoffen en legt geen rekenschap af voor de milieuschade en andere negatieve effecten, zoals de klimaatverandering. Volgens De Schutter wordt 45 tot 50 procent van alle menselijke uitstoot van broeikasgassen veroorzaakt door de huidige methoden van voedselproductie. Ook de Wereldbank is er intussen van overtuigd dat slimmere landbouwtechnieken nodig zijn om de uitstoot te verminderen en toch voldoende voedsel te produceren voor de groeiende wereldbevolking. En de ecolandbouw kan meer voedsel produceren, terwijl er tegelijkertijd maar sprake is van een fractie van de huidige uitstoot.

Maar agro-ecologie is ook zeer kennisintensief. Meer onderzoek is nodig. De bekendheid van en het onderzoek naar agro-ecologie blijven relatief beperkt, want het zwaartepunt van het huidige landbouwkundig onderzoek ligt duidelijk bij de biotechnologie. Doordat bij het onderzoek de samenwerking wordt gestimuleerd tussen onderzoeksinstellingen en de privésector, wordt onderzoek bevoordeeld waarvan de resultaten door patenten kunnen worden beschermd en vermarkt. Dat lukt prima voor biotechnologische innovaties, maar is veel moeilijker tot onmogelijk voor agro-ecologische inzichten, met uitzondering van een aantal biologische bestrijdingsmethodes. Wie agro-ecologisch onderzoek wil doen, heeft het daardoor lastiger om aan fondsen te komen.

Die kennis moet dan vervolgens ook verspreid worden onder de boeren. Meer training en scholing voor boeren is dan ook nodig. Particuliere bedrijven zullen daar geen geld en tijd in investeren, omdat ze er geen patenten en nieuwe markten voor chemische producten of verbeterde zaden voor terugkrijgen.

Veel beleidsmakers geloven daarenboven heilig in het principe dat er maar één manier is om tot verbetering te komen, namelijk productiestijgingen via een verdere ontwikkeling van de agro-industriële landbouw. Daarbij leeft sterk de overtuiging dat de kleinschalige landbouw niet in staat zal zijn om iedereen te voeden. Nog altijd leeft sterk het vooroordeel van 'hoe kleiner, hoe minder efficiënt'. Dat klopt als je enkel rekening houdt met de arbeidsproductiviteit, maar op basis van de opbrengst per vierkante meter zorgt de kleinschalige landbouw voor een veel grotere opbrengst dan de grootschalige landbouw.

Dat was ook een van de conclusie van het IAASTD-rapport (*International Assessment of Agricultural Science and Technology for Development*) in 2008, dat onder meer met de steun van de Wereldbank en de Verenigde Naties de huidige landbouwkundige kennis, wetenschap en technologie heeft geëvalueerd. Het rapport concludeert dat een deel van de voedselproblemen uit de wereld kan worden geholpen door te streven naar minder grootschalige landbouw. Kleinschaligheid en agro-ecologische landbouwmethodes moeten de norm worden, onder meer omdat boeren op die manier minder afhankelijk zijn van de harde wetten van de markt. Bovendien hoeft het voedsel dan minder ver getransporteerd en minder lang bewaard te worden.

Dat is ook de boodschap van VN-rapporteur Olivier De Schutter: Als we onze manier van voedsel produceren niet drastisch veranderen, zullen we de miljarden hongrigen, en ook onszelf in de toekomst, niet kunnen voeden.

De overgang naar een nieuw landbouwmodel moet dringend worden versneld om uit de crisis te raken. Dat moet gebeuren op wereldschaal en niet alleen bij de boeren

maar ook bij de consumenten, die aandacht kunnen besteden aan duurzame consumptie, door te kiezen voor voeding met een fairtradelabel of voor voedsel dat lokaal of ecologisch is geproduceerd of door minder vlees te eten. Restaurants en supermarkten kunnen het gedrag van de consument bijsturen door de keuzemogelijkheden in het aanbod te beperken tot duurzaam geproduceerde goederen. Politici kunnen de bovengenoemde maatregelen nemen om het recht op voedsel voor iedereen te beschermen. Maar wanneer de voedselprijzen dan weer in elkaar zakken, zoals in het najaar van 2008, mogen ze niet opnieuw vervallen in een wijd verspreide apathie voor de agrarische sector. Als we de wereld vandaag en in de toekomst willen voeden, is *business as usual* geen optie meer.

[bronnen]

- Agence Nationale de la Statistique et de la Démocratie, *Indice harmonisé des prix a la consommation pour les pays membres de l'UEMOA*, Dakar, januari 2011.
- Bervoet, D., *Nooit meer goedkoop voedsel?*, in: De Tijd, 15 januari 2011.
- Bricas, N., *Les risques de crise liés à la nouvelle hausse des prix internationaux*, Cirad, UMR Moisa, Montpellier, 28 januari 2011.
- Bricas, N., *Suivi des facteurs de risques de crise alimentaire*, Cirad, UMR Moisa, Montpellier, 4 maart 2011.
- Coordination Sud, GRET, e.a., *Quelles politiques publiques pour les agricultures familiales du Sud?*, Rapport de la Commission Agriculture et Alimentation de Coordination Sud, 2010.
- Corthouts, J., *Het profijt van de supermarkten*, in De Morgen, 5 maart 2011.
- De Cleene, D., *Agro-ecologie kan voedselcrisis oplossen. De échte groene revolutie*, in: EOS.
- De Puydt, P., *Nerveuze overheden drijven voedselprijzen op*, in: De Standaard.
- Draulans, D., *Naar een nieuwe landbouw*, in: Knack, 16 februari 2011.
- De Schutter, O., *Report submitted to the UN Human Rights Council by the Special Rapporteur on the right to food*, 8 maart 2011.
- FAO, Worldbank, e.a., *International Assessment of Agricultural Knowledge, Science and Technology for Development*, april 2008.
- Henn, M., *The speculator's bread: what is behind rising food prices?*, European Molecular Biology Organization, 18 maart 2011.
- Hoorzitting met VN-rapporteur voor het Recht op Voedsel Olivier De Schutter in het Federaal Parlement over de wereldwijde voedselcrisis, 23 februari 2011.
- Khisa, I., *Rising population a great threat to food security*, in: The Monitor, 1 maart 2011.
- Sertyn, P., *Landbouw is wat anders dan T-shirts maken*, in De Standaard, 19 februari 2011.
- The Economist, *A special report on feeding the world*, 26 februari 2011
- The Worldwatch Institute, *State of the world. Innovations that Nourish the Planet*, 2011.
- Vervenne, W. en De Rijcke, Ch., *Tijdperk van goedkoop voedsel loopt ten einde. Armere landen zwaar getroffen door pijlsnelle klim van prijs voedselgewassen*, in: De Tijd, 15 januari 2011.
- Vlaams infocentrum land- en tuinbouw, *'Honger is geen technisch, maar politiek probleem'*, www.vilt.be, 14 februari 2011.
- Wereldbank, *Food Price Watch*, februari 2011.

nummer 55 – juni 2011 – www.mo.be/papers
[Een uitweg uit de nieuwe voedselcrisis?]

Reeds verschenen MO* papers

2011

- feb 2011: Realiteit of mythe? Minerale rijkdom als motor van het geweld in het oosten van Congo (Rachel Perks en Koen Vlassenroot)
- mar 2011: Welke toekomst voor de ontwikkelingssamenwerking? (Nemat Shafik)
- apr 2011: Waarom gelijkheid beter is voor iedereen (Richard Wilkinson en Kate Pickett)
- mei 2011: Is het einde van de bevolkingsgroei werkelijk in zicht? (Ronald C. Schoenmaeckers)

2010

- dec 2010: Heeft Congo kans van slagen? (Tom De Herdt, Kristof Titeca en Inge Wagemakers)
- nov 2010: Heeft de crisis het draagvlak van ontwikkelingssamenwerking ondermijnd? (Tom De Bruyn & Ignace Pollet)
- nov 2010: De laatste energiecrisis? Betekent piekolie het einde van de homo Petroliensis? (Elias Verbanck)
- sep 2010: Wat doet China in Afrika en Latijns-Amerika? (John Vandaele & Marc Vandepitte)
- sep 2010: De millenniumdoelstellingen: wachten op de grote doorbraak? (Lonne Poissonnier & Rudy De Meyer)
- jun 2010: Hoe goed zijn Brazilië, China en India in armoedebestrijding? (Emiel Vervliet)
- mei 2010: Why is poverty a human right crisis? (Irene Khan and Steven Vanackere)
- mei 2010: Wat is nu eigenlijk goed bestuur? (Emiel Vervliet)
- apr 2010: Is er Apartheid in het Heilige land? (Korneel De Rynck)
- mar 2010: Water zonder grenzen? Het regionaal belang van het Afgaanse water (Benjamin Sturtewagen)
- feb 2010: Wat met de Cubaanse revolutie na Fidel Castro? (Marc Vandepitte)
- feb 2010: Leidt klimaatverandering tot oorlogen? (Harald Welzer en Jamie Shea)
- jan 2010: Mogen we nog dieren eten in tijden van klimaat- en voedselcrisis? (Jonathan Safran Foer en Louise Fresco)

2009

- nov 2009: Spionage in het hart van Europa? (Kristof Clerix)
- nov 2009: Hebben de ngo's hun ziel verkocht aan de minister van Ontwikkelingssamenwerking? (Jean Reynaert en Patrick Develtere)
- okt 2009: Chaos in Afghanistan en Pakistan? (Ahmed Rashid en Jef Lambrecht)
- sep 2009: De 'Gele Reus' in ademnood? (Samia Suys)
- sep 2009: Is ontwikkelingshulp verantwoordelijk voor de armoede in Afrika? (Dambisa Moyo en Kumi Naidoo)
- jul 2009: Is dit de nieuwe kolonisering? (International Food Policy Research Institute, The Economist, vertaling Emiel Vervliet)
- jun 2009: Kan de G20 de wereld redden? (Emiel Vervliet)
- apr 2009: Hoezo, vrije meningsuiting? (Ruddy Doom en Sofie Van Bauwel)
- mar 2009: Hebben financiële speculanten 120 miljoen mensen honger laten lijden? (Peter Wahl, vertaling en samenvatting door Emiel Vervliet)

- mar 2009: What is the status of human rights in Iran? (Shirin Ebadi)
- feb 2009: Hoe zien wij Gaza? (Ruddy Doom en Simone Korkus)

2008

- dec 2008: Wat is waardig werk? (Emiel Vervliet)
- nov 2008: Betalen de armen de prijs van een slecht beleid? (Saar Van Hauwermeiren)
- okt 2008: Hoeveel armen zijn er nu eigenlijk? (Emiel Vervliet)
- okt 2008: Blinkt alle goud? (Catapa)
- jul 2008: Door welke lens kijken wij naar China? (Kristof Decoster)
- jun 2008: Heeft Congo iets aan zijn mijnen? (Raf Custers)
- jun 2008: Wie zorgt er voor een échte groene revolutie? (Jan Aertsen en Dirk Barrez)
- mei 2008: Kan onverschilligheid dodelijk zijn? (Forum for African Investigative Reporters - Vertaling en samenvatting: Emiel Vervliet)
- mar 2008: Levert de traditie de oplossing? (Bert Ingelaere)
- feb 2008: Kunnen boeren de wereld redden? (Saartje Boutsen)
- jan 2008: Neemt de inkomensongelijkheid in de wereld toe of af? (Emiel Vervliet)

2007

- dec 2007: Waar de kassa altijd rinkelt? (Internationaal Vakverbond, vertaling: Emiel Vervliet)
- dec 2007: Is er leven na Kyoto? (Simon Calcoen, Peter Tom Jones, Edith Vanden Brande en Alma De Walsche)
- okt 2007: Zijn de EPA's levensgevaarlijk? (Marc Maes)
- sep 2007: Ligt de Afrikaanse hemel in Barcelona? (Roos Willems, vertaling: Emiel Vervliet)
- jun 2007: Hoe erg is het klimaat eraan toe? (IPCC, vertaling: Emiel Vervliet)
- jun 2007: Redt de minister van Financiën het klimaat? (Aviel Verbruggen, vertaling: Emiel Vervliet)
- jun 2007: Viva el populismo? (Emiel Vervliet en Alma De Walsche)
- mar 2007: Veertig jaar bezetting - Hoe lang nog? (Ludo De Brabander & Brigitte Herremans)

2006

- dec 2006: Hoe geglobaliseerd is de islam? (Olivier Roy)
- dec 2006: Zit de Congolese toekomst in de grond? (Sara Frederix en John Vandaele)
- nov 2006: Helpt onze hulp tegen honger? (Saartje Boutsen en Jan Vannoppen)
- nov 2006: Wil China de wereld overheersen? (Jonathan Holslag)

Al deze MO* papers kunnen gratis gedownload worden op www.MO.be/papers